# EN NY FRANSK FÖRFATTARE MARCEL PROUST

av *A. Ruhe*

*Ur Vår tid. Samfundet De Nios årsbok 1917.*

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Detta lilla särtryck av sidorna 37-55 om **Marcel Proust** har inget angivet årtal, men på **första textsidan** har någon antecknat: "Ur Vår tid. Samfundet De Nios årsbok 1917." Häftet har digitaliserats av Kungliga biblioteket i Stockholm, varifrån de scannade bilderna och OCR-texten i mars 2017 kopierades till Projekt Runeberg för att kunna korrekturläsas.

## EN NY FRANSK FÖRFATTARE MARCEL PROUST

av *A. Ruhe*

Det var en rörlig och livaktig, synnerligen skicklig och utvecklingskraftig romanalstring, som stäcktes och förstummades, när den pansrade näven slog Frankrike på munnen. Vid en överblick utifrån tedde sig nog denna överdådiga gröda tämligen brokig, som en blomsterrik äng — men började man plocka, fylldes händerna rätt snart av ståtliga buketter, med väl så mycken doft och lika färger, lika fylliga symboler som någon annan litteratur hade att bjuda. Det sköna elitlandet stod på detta liksom på andra områden av konstnärlig verksamhet alltjämt i första ledet, när olyckan kom. Att de litterära skolornas och programmens virrvarr var mer larmande i Paris än annorstädes, visar blott hur mäktigt savstigningen pågick, hur frisk den nya våren grodde, beredande en sommar, som ödet icke unnade slå ut. Väl aldrig har det talats så mycket om Frankrikes ungdom, dess väckelse, dess nya starka ideal, dess höga etiska lyftning, som året innan dess skaror drevos i döden till att värna sitt land. Ännu hade denna ungdom icke hunnit fullborda livsverk, värdiga de största föregångare någon framsträvande litteratur haft att se upp till, inte mycket hade den lyckats få färdigt till sakliga bevis för sanningen och kraften hos den anda, i vilken den sade sig vilja verka, men sina syften hade den förkunnat innan den rycktes bort.

Från mitt första besök i Paris, vid världsutställningen 1889,medförde jag hem en bok, som i många stycken skulle komma att bli bestämmande för mina värdeomdömen i litterära ting över huvud, och särskilt beträffande den diktning och romankonst, som vid denna tid i Frankrike stod i yppersta blom, samt över den som då höll på att arbeta sig fram. Boken hette La littérature de toute à l’heure och var skriven av en man, som sedan gjort sig ett aktat namn även som konstkritiker, Charles Morice. Dess agitatoriska syfte var påtagligt och understöddes av en temperamentfull stil, som varken sparade på skarpa utfall mot dem som för dagen sutto i högsätena, eller på beundrande adjektiv om deras knorrande och dådlustiga unga efterträdare. Den ville hjälpa fram en ungdom, för vilken den sakliga, vardagliga, allt för intellektuella, ja vetenskapliga diktning, som med ett allmänt namn kallades naturalismen, blivit en styggelse, som icke gav någon lyftning eller behållning — en ungdom, för vilken den formdyrkande Parnasspoesien ej var stort annat än lek med tomma ord, steril och allt för bunden — en ungdom, som icke ville vidgå sin romantiska läggning, men som trånade romantiskt efter helt nya former som uttryck för sin poetiska trånad, för ett mer innerligt ämnesval. Boken var en stridsskrift för de nya individer och strömningar, som sammanförts under namnet den symbolistiska skolan.

För den som levat med de år, då Zola ”upptornade volymerna”, som det hette, av sin stora serie Rougon-Macquard, då Maupassants böcker en efter en nyfödda föllo i ens händer, då man spejade efter varje livstecken från Daudet, för den som läst Journal des Goncourt i mån som den utkom, som fått öga på Octave Mirbeau, Joris-Karl Huysmans och andra bärare av de formler och idéer, som gillades av den unga och kämpande, den omstridda litteraturen i Norden, för den som i franska naturalismen såg ett slags vapenbroder till det radikala genombrottets litteratur här hemma, blev bekantskapen med den falang, som framfördes av Charles Morice, på visst sätt epokgörande. Jag vill icke säga, att man vände ryggen åt de gamla storheterna — vem tordes trampa på vad som växt upp kring gestalter som Balzac och Flaubert! — man sträckte blottarmarna längre ut, vidgade famnen för att också få rum för de nya. Inte behövde en yngling i Sverge ta parti, honom stod det ju fritt att pröva alltsamman och välja vad han tyckte om...

Så har det gått i årens lopp, man har läst, kanske en smula på måfå, dock sett till att det bästa kommit med. Emellertid faller det sig ingalunda lätt att över denna vidsträckta läsning draga nagot nät av gruppskiljande gränser — man får inför denna oregerliga mångfald trösta sig med att också fransmännen själva komma till korta, när det gäller att inpassa sina romandiktare i fack och tydligt som kartfloder teckna hur ”strömningarna” löpa. Utan anspråk på fullständighet eller någon systematisk stränghet, torde man likväl vara i stånd att hos åtskilliga av de författare, som höja sig över den stora massan, påvisa drag, vilka tyda på inbördes frändskap och samhörighet med någon av de stora typiska litterära idéerna. Så t. ex. finner man hos brödraparet J.-H. Rosny många för den gamla naturalismen utmärkande drag, låt vara att deras ämnesval gått ända från förhistoriska scener till de revolutionära rörelserna för dagen (La vague rouge), deras synpunkter än varit den intrångande psykologens, än samhällsskildrarens, med vetenskaplig metod. Samma linje följer Paul Brulat, knappast känd här hemma annat än genom enstaka tidningsnoveller, trots sin betydande alstring, sin ärligt manliga typ. I stort sett få väl också de båda nu döda, Mirbeau och Huysmans, sägas ha livet igenom bevarat den prägel de mottagit på den tiden, då Zolas unga krets enade sig om att utge novellsamlingen Les soirées de Médan.

Jämsides med den naturalistiska linjen löper tendensromanens, vare sig denna, såsom hos bröderna Paul och Victor Margueritte, hos Marcel Prévost, hos Edouard Rod, i vissa stycken hos Paul Bourget (Le Disciple) åtar sig pedagogiska uppgifter eller blir vad man kallar ”bildningsroman”, eller ock, såsom fallet stundom varit med Maurice Barres, sedan han frälsats från jag-dyrkan och den konstlade skönheten i Bérénices trädgård, gått i den fosterländska väckelsens tjänst. Den stora floden delar sig, man kan säga till ett vidsträckt delta, vars urkälla dock är omisskännlig: enförfattare fördjupar sig särskilt i ”psykologiska” beskrivningar och utredningar, Paul Bourget — en annan betonar moralen och får bära dess etikett så länge han lever, Edouard Rod, och i hans följe René Bazin, Henri Bordeaux — en slår sig på skildringar från främmande land och driver till tjusande mästerskap en exotisk impressionism med lätt sentimentala inslag, Pierre Loti — några lockas av de esoteriska dragen hos Huysmans och Villiers de l’Isle-Adam eller av det invecklade, förbryllande fenomen, som i brist på något träffande ord kallats dilettantismen hos Anatole France — slutligen uppträder en rad blixtrande intelligenser och ironiska hjärtan för att teckna och lätt kritisera samhällets typer och sederna inom de välklädda klasserna, en Jean Lorrain, en Paul Hervieu (Självporträtt, på svenska), en Henri Lavedan, Abel Hermant, Tristan Bernard.

Dessa äro alla beskrivare, iakttagare och skildrare, icke nyskapare, deras läggning är intellektuell, icke intuitiv, de betraktas heller icke från mera poetiskt håll som diktare, på sin höjd som skickliga skribenter, ett slags högre journalister. Låt mig tillägga namnet på en hos oss okänd, ja i hemlandet också rätt föga beaktad, egendomlig, omfattande, starkt filosofisk ande, en man som en gång av fyrahundrade författare av alla höjder och åldrar, med den äldre Rosny i spetsen, blev vald till ”berättarnas furste”: Han Ryner.

Med allt sitt intresse för versen har den unga symbolismen satt spår även i prosan, där man kan säga att den avlagt programmets kostym och helt enkelt blivit en kraft till idealism, till förnyad intensitet, en äggelse till experiment, till strävan efter att ge uttryck åt en originalitet, som till äventyrs personligheten rymmer inom sig. Det är icke till författarna i ropet som den noggranna läsaren känner sig starkast dragen, deras mångskriveri lockar lätt ut på torra slätten. Många män reste sig en gång som ensamma klippor, men ligga innan man vet ordet av som makadam på allfarvägen...

Den av Alfred Valette (1890) grundade Mercure de France, ursprungligen avsedd som ett språkrör för den nya symbolismen, har i tidens lopp blivit en betydelsefull förmedlare till oss från olika områden av Frankrikes andliga odling — även esomoftast en väg tillFrankrike för de våra. Den förlagsverksamhet som drivits under denna tidskrifts namn kan nog, i stort sett, sägas ha följt ett program, måhända icke så ytterligtgående på senare tid som det varit i början, men dock tämligen enhetligt. Till stor del är det bland dessa böcker man haft att söka sina författare av konstnärlig halt, idealistisk läggning och med tendenser som pekade in i framtiden. Det är inom denna krets man i årens lopp kunnat följa de författare, som utan gensägelse förtjäna kallas det nutida Frankrikes bästa. Jag tänker härvid, med vördnad inför hans minne, på den hemlighetsfulle vise Remy de Gourmont, jag tänker på Rodenbach, på André Gide, Camille Mauclair, Hugues Rebell, Henri de Régnier (*Mariage de minuit*), Jules Renard... En gång stod också Paul Adam bland de främsta, helt nära dessa, på samma sida. Den nu begråtne Charles Péguy påverkade en talrik och lovande skara, likväl kanske mer genom sin personlighet än genom vad han skrev.

I oräkneliga artiklar och genom stora rundfrågor omkring åren 1913—1914 blev det ådagalagt att den franska ungdomen genomgick en pånyttfödelse, om vars djupa anledningar man stridde, men om vars mål och ideal man kände sig någorlunda enig. Viljan, kraften, den djärva företagsamheten prisades, icke minst under påverkan av den nya tolkning livet fått genom filosofen Henri Bergson, och den syn på tillvaron som förkunnades av hans profeter. Till vilka politiska omdaningar tänkesättet Bergson under sin mäktiga strömning inom den uppväxande ungdomen skulle ha lett, är nu förborgat. Måtte ur dess ben växa upp hämnare en gång...

Inom romanlitteraturen vet jag knappast mer än den författare, vars namn står över dessa sidor, Marcel Proust, som nått en så djup invigning i tänkesättet Bergson, att hans syn på liv och människor, på världen och dess gång förvandlats, och originaliteten i hans diktning därav blivit bestämd. Hans rent litterära samhörighet leder åt helt annat håll, till Anatole France. Till denne bekänner han sig ha stått i ett hart när sonligt förhållande — man tänker på Maupassant som lärjunge till Flaubeft. Detta påpekas endast för nödig orientering, ej till förklaring av hans typ, utan antydan om, attman hos honom skulle finna vare sig stildrag eller teser ur mästarnas förråd — jag ger honom dessa båda till faddrar, att han icke skall stå alldeles ensam i det stora vimlet. I den långa raden författare, som genom katastrofen fått sin bana bruten, framträder Marcel Proust som en så självständig, så utsökt förfinad och högtsyftande företeelse, att den del av hans stora, redan fullbordade verk, som han lyckades få utgivet innan järnridån föll, synes mig vara värd att omnämnas även hos oss. I en handbok, som Nobelbibliotekets föreståndare haft vänligheten bistå mig med, uppgives han vara son till en professor i medicin, medan hans födelseår under nuvarande förhållanden icke kunnat uppletas. Redan 1896 utgav han, med förord av Anatole France och illustrationer av Madeleine Lemaire, ett praktverk in-quarto (15 francs) Les plaisirs et les jours — som han numera visserligen icke vill förneka, men vars ”överdrivna oblyghet” han ej kan underlåta att känna sig en smula betänksam inför. Anatole France roade sig med anledning av detta verk att döpa honom till ”en sedefördärvad Bernardin de Saint-Pierre och en oskuldsfull Petronius”, och Edouard Rod fann att boken röjde frändskap med La Bruyère. För övrigt har han översatt och skrivit förord till en del arbeten av Ruskin och tid efter annan offentliggjort artiklar i tidskrifter och dagliga tidningar, framför allt i Le Figaro, som tog hand om hans förstlingsprov. Denna tidnings ledare, Gaston Calmette, han som mördades av M:me Caillaux, har fått sig tillägnad den roman jag här kommer att behandla, som tack för det bistånd han lämnat författaren genom att bereda honom tillfälle att leva borta från Paris och ägna sig åt det väsentliga. Det finnes i Les plaisirs et les jours ett slags skiss, Fin de Jalousie, till ett av kapitlen i hans roman, likaså i förordet till hans översättning av Ruskins Sesam och Liljor utkast till ett annat. Under de många år som förflutit sedan denna bok utkom har Marcel Proust vuxit i en av böjelse och känslig hälsa påbjuden avsöndring från livet med människor, hans synkrets har vidgats inåt, i det han inskränkte dess yttre gränser — ur sina lidanden under ensamhet och tystnad har han hämtat kraft till att skapa personliga verk.Ursprungligen var det författarens avsikt att på en gång utge en serie av tre romaner under den gemensamma titeln A la recherche du temps perdu. Men då det inte numera brukas att utge romaner i flera band, måste han nöja sig med att släppa fram en volym av den vanliga storleken, vilken fick den egendomligt klingande titeln Du côté de chez Swann (523 sidor). ”Jag är” — skriver han — ”såsom en där äger

en väggbonad, allt för ofantlig för nutidens smårum, och som jag därför tvingas klippa av”. Via bedömandet av denna bok får man därför icke glömma, att det man håller i sina händer endast är ett brottstycke av ett större helt.

*

En man ligger och väntar på sömnen, slumrar en stund och ser några ovissa bilder, undangömda rester av intryck från längesedan flydda dagar, då han som barn i en stad, vilken förvandlats med åren, och i ett hus, som icke mera finns på jorden, levde bland släktingar, med föräldrarna och deras föräldrar, som alla försvunnit ur världen, men leva i hans minne. Där röra de sig och tala fortfarande, där utspela de alltjämt scener, av vilka han plågats som liten eller njutit, förknippade, enligt erinringens nyckfulla väsen, med mången helt liten och obetydlig händelse, en kopp te med en bakelse, vars doft och smak satt outplånliga märken, man vet ej hur det kom sig, en klockringning, en ljusreflex på en vägg. Han ger sig ”på spaning efter den förlorade tiden” — A la recherche du temps perdu — och i mån som han gräver och letar, strömma minnena till, han behöver blott öppna portarna till det förgångnas fängelse för att det, befriat och levande rörligt, oförvanskat skall uppenbara sig, beslöjat av samma stämning som då. Det själen en gång varit, det sinnena erfarit, vad viljan har sökt eller nått, det kan ej förintas, det ligger latent, som en bidande kraft, berett att dyka fram blott en anledning ges — liksom garnänden begraves i ett nystan, som det blott gäller förfaret vinda upp, om man vill ha den fram i dagen igen...I Combray, en liten stad, till hälften by, går en gosse och undrar, söker finna sig till rätta och så gott han förmår stå emot det välmenta tvång de äldre lägga på hans ömma och känsliga själ. Han uppväxer ensam bland gamla, som finna det självklart att han skall danas efter dem. De åter dana sig blott efter sig själva, de följa sina tycken, de låta sin natur få sin rätt inom skrankorna av en uppmärksam, förnäm, ytterst känslig konvenans. De framstå som original, dessa människor, med utpräglade särdrag, beundransvärda i sin mjuka, välgjutna form, kuriösa, en smula löjliga ibland, svepta i ett lysande dis... som träden hos Corot.

När det regnade — står det att läsa — drog familjen sig in i lilla salongen efter middagen, alla utom mormor, som fann att ”det är för bedrövligt att stänga in sig, när man bor på landet”, och som ständigt när det regnade stort hade meningsbyten med min far, som då skickade mig till min kammare för att läsa, i stället för att låta mig stanna ute i det fria.

”Det är inte på så vis ni gör honom hårdför och stark” — sade mormor nedslagen — ”så liten han är och så innerligt väl i behov att hämta krafter och stålsätta viljan.”

Min far ryckte på axlarna och undersökte barometern, betagen av meteorologien, medan mamma varsamt undvek alla buller som kunde störa, i det hon gav honom en blick, full av vördnad och ömhet, men dock inte så skarp som om hon sökte tränga in till hans överlägsenhets mystär... Mormor höll sig ute i alla väder, också när regnet öste ned och Françoise brådstörtat flyttat in de dyrbara korgstolarna för att de inte skulle bli våta. Hon sågs vandra genom den tomma trädgården, där regnet skvalade, och hon lyfte sina oredriga grå testar från pannan för att liksom bättre kunna insupa hälsoångorna från vind och regn. Och hon sade:

”Äntligen kan man få andas!”

Familjelivet förlöper enformigt, det skiftar blott i små nyanser, av vilka en stor del komma igen med ett slags enformighet av andra graden. En av dessa omväxlingar bestod däri att Françoise på lördagen gick till torget, varför familjen intog sin stora frukost entimma tidigare än under veckans övriga dagar. ”Min tant hade så inlevt sig i vanan av denna rubbning av hennes vanor en gång i veckan, att hon höll på denna vana fullt lika strängt som på de andra. Hon var så förträffligt ”inkörd”, som Françoise uttryckte sig, att om hon någon lördag blivit tvungen att vänta på frukost till den sedvanliga timman, detta skulle ha stört henne lika mycket som om hon en annan dag fått frukosten framskjuten till lördagstiden. Denna framflyttning av frukosten gav för resten, det kände vi alla, åt lördagen en säregen prägel av lättsamhet, som var ganska sympatisk. I det ögonblick, då man vanligtvis hade ännu en timma att genomleva innan måltiden kom som en befriare, visste man att det bara skulle dröja några sekunder, innan den förtidiga salladen uppenbarade sig, en extrafin omelett, en biffstek som man knappast gjort sig förtjänt av.

Upprepningen av denna oregelbundna lördag var en av dessa små inre lokala, nästan medborgerliga händelser, som under lugna tillvaron, i slutna kretsar skapa ett slags nationalband och med förkärlek tas upp till samtalsämne, till skämt, till historier, som man hade lov att efter behag bättra på. Den skulle ha kunnat bli kärnan till en hel legendcykel, om någon av oss haft huvud för det episka.

Ända från morgonstunden, innan man ännu var klädd, utan någon särskild anledning, bara för nöjet att känna samhörighetens styrka, sa vi till varandra med gott humör, med hjärtlighet i rösten, med riktig patriotism:

”Här är ingen tid att förlora, glöm för all del inte att det är lördag i dag!”

Och min tant, som underhandlade med Françoise och var rädd att dagen skulle bli något längre än vanligt, sade till henne:

”Om vi skulle laga åt dem ett gott stycke kalv, eftersom det är lördag.”

Ifall någon vid halv elvatiden tankspridd såg på klockan och sade:

”Åhå, ännu halvannan timma till frukost” — var vem som helst förtjust att ha svar på reda hand:

”Men vad tänker du på, det är ju lördag, och det kan du glömma!”Och man skrattade åt detta en lång stund efter och föresatte sig att gå upp och berätta om denna glömska för tant, som det skulle roa.

Själva himlens ansikte tycktes förändrat. Efter frukost vandrade solen, i medvetandet om att det var lördag, ännu en hel timmas tid uppåt himlen, och när någon, som trodde man var försenad till promenaden, utbrast: ”Men är klockan bara två?” — när de båda slagen hördes från klocktornet i Saint-Hilaire (dessa slag, som aldrig någon beaktar under middagen och siestan på de folktomma vägarna, långs den livliga och blanka ån, som själva fiskaren övergivit, utan som ensliga glida ut i den tomma himlen, där det bara rör sig några lata moln) då ropade hela familjen i kör:

”Du tar fel, därför att vi ätit frukost en timma tidigare, i dag är det lördag!” — —

Detta är blott ett par smådrag bland hundra, ur vilkas lugna mosaik framträder bilden av en gammalfransk familj, med dess vanor och fördomar, dess trevliga och mjuka former och säregna tradition, med glimtar av innerlig poesi över vardagslivets nyktra lunk. Dessa människor ha en egendomlig takt, grundad kan man säga på en skärpa i känslans logik, som gör deras domar om människor synnerligen illusionslösa och träffande. De äro noga med sitt umgänge, av hänsyn till de risker man löper vid att blanda sig med oprövat folk. I verkligheten betyder för dem ställningen i samhället ingenting alls, de mäta människan enbart efter karaktären — så snart de komma ihåg det. Ty inte sällan glömma de bort sin egen karaktär, och försumma att söka sin nästas. Då bli de snobbar, inskränkta spetsborgare, sträva egoister, giriga, ja lite dumma.

De skildras med hänsyn till begåvningens innehåll och typ som kritiska naturer med kräsen smak, ur stånd att finna förströelse i småprat som stöter på skvaller eller i anekdoter, ej ens om dessa ha historiskt innehåll, de förakta i det hela taget samspråk som sakna direkt förbindelse med något estetiskt eller moraliskt ämne. Deras tankars likgiltighet för allt som på nära eller långt håll anknyter sig till det världsliga livet är så genomförd, att så snart samtalet vid bordet tar en något lättsinnig vändning, eller om det barasjunker jord mot jord eller viker av för långt från ämnen de finna värdiga, då bringa de sina öron till vila, de lyssna ej på vad som säges, deras medvetande sluter sig sakta och lämnar bordet. Författaren behandlar dem ibland med älskvärt anbragta små ironiska stick. Såsom när han låter oss höra: ”Min grand’tante avbröt umgänget med sonen till en notarie, som gift sig med en högboren dam och därför i hennes ögon stigit ned från sin aktningsvärda rang som notarieson till dessa äventyrare, f. d. betjänter och stallknektar, om vilka det berättas, att drottningar ibland visat dem en smula godhet.”

Ett stort rum bland dessa bilder intaga minnena om modern och hennes korta godnattkyss, som det stackars barnet nödgas avstå från, så ofta familjen har främmande vid bordet. Ännu sedan hela omgivningen för länge sedan svunnit bort, erfar han smärtan av dessa uteblivna kyssar och salig glädje vid de kvällar, då det blev honom förunnat att luta sin kind intill moderns en stund längre än vanligt. ”Spänner jag öronen, börjar jag åter förnimma

mina snyftningar, som jag med våld höll tillbaka inför pappa, för att släppa fram dem först när jag blev ensam med mor. I själva verket ha de aldrig kunnat hejdas. Det är blott därför att livet nu blivit tystare omkring mig som jag hör dem på nytt, liksom klosterklockorna, vilka stadens larm så fullkomligt överröstar under dagen, att man skulle tro de stannat, men som åter börja slå, när kvällen blir tyst.” Så handskas han med sina minnen, liksom japanerna, när de roa sig att i en porslinsskål med vatten kasta små hoppressade stycken papper eller flädermärg av otydlig form, som knappt kommit ned i vattnet förrän de svälla ut, ta gestalt och färg, bli till blommor, hus, figurer, som man känner igen — på samma sätt kunna blommorna i hans trädgård och näckrosorna i ån, invånarna i byn, deras små hus, med kyrkan och hela omgivningen uppenbara sig på nytt, blott han doppar en bakelse, sådan han fick där hemma, i en kopp té...

Det vimlar i denna bok av sådana drag, som Ludvig Feilberg brukade samla, och på vilka han byggt upp sin lära om själens rätta vård.Mot denna bakgrund av gamla människor i gammal hemvist, med gamla tänkesätt och sysslolös egoism, glider det förbi oss en lång rad andra figurer i boken, tecknade med många små fina pastellstreck, med ord och betraktelser, som samspela till att ge dem liv och karaktär. "När jag såg ett föremål utanför mig själv, lade sig medvetandet om att jag såg det liksom ett skikt oss emellan, kantade det med ett tunt andebräm, som hindrade mig att någonsin komma åt att direkt beröra dess ämne och substans. Det förflyktigades på något sätt innan jag hunnit gripa det, liksom en glödande kropp, som man närmar till ett fuktigt föremål, aldrig kommer inpå det våta, utan skyddar sig genom att åstadkomma ett lager av ånga.”

Med denna bild har författaren karaktäriserat även sitt sätt att skildra, det sätt han begagnar i första delen av sin bok. Märkligt nog slår han om nästan helt och hållet i senare delen, som är ägnad åt en av de förbiskymtande figurerna ur den första, herr Swann, vars namn står i titeln. — Det fanns i Combray knappt mer än två håll att gå, så motsatta att man i själva verket icke från det gamla hemmet gick ut genom samma port, när man ville ta den ena eller andra vägen, antingen förbi den egendom som tillhörde herr Swann — därav namnet:Du côté de chez Swann (Åt Swanns håll) — eller åt den hertigliga familjens slott, Le côté de Guermantes. Så skulle titeln ha blivit på andra delen i den serie författaren bebådat, tredje delen ville han kalla Le temps retrouvé (Den återfunna tiden).

Under många år kom herr Swann, bankirens son, i familjen, utan att tanter eller morföräldrar fingo förnimmelse av att han under sitt liv i Paris tillhörde helt andra kretsar än deras egen, att han var en av Jockeyklubbens stiligare medlemmar, vän av prinsen av Wales och presidenten Grévy, gunstling inom Faubourg Saint-Germain. ”Man var oskyldig till detta som en hederlig värdhusvärd, den där ovetande hyser en frejdad rövare.” Den okunnighet, i vilken familjen svävade om det lysande världsliv Swann förde, berodde uppenbarligen till stor del på hans slutna och försynta karaktär, ”men också på, att de borgerliga den tiden hade en smulahinduiska föreställningar om samhället och betraktade det som byggt av slutna kaster, inom vilka varje människa från födelsen fann sig ställd i samma rang som den hans föräldrar intagit, och ur vilken ingenting kunde rycka honom upp i en högre kast, om icke slumpen i form av en enastående bana eller ett äktenskap han aldrig vågat hoppas nå.”

Swann skildras som en egendomlig figur, måhända något för ”intressant”, en rik, högt begåvad dagatjuv och salongsprydnad, med starka erotiska böjelser. Han samlade konst. Men när han under middagen med den gamla familjen pressades att säga sin mening om någon tavla, uttrycka sin beundran eller kritik, iakttog han en tystnad, som verkade närapå stötande. Så snart det åter blev tillfälle att lämna sakliga upplysningar om det museum där den förvarades, eller när den blev målad, då tog han skadan igen. ”I vanliga fall nöjde han sig med att söka underhålla oss genom ständigt nya historier om vad som hänt honom med folk vi kände, apotekaren i Combray, våran köksa eller kusken. Dessa historier lockade alltid min tant i skratt, utan att hon riktigt kunde avgöra, om detta berodde på den lustiga roll Swann alltid brukade tilldela sig själv, eller på den kvickhet, med vilken han berättade dem... Hon drog sig icke för att sända bud till honom, när det gällde en uppskrift på någon invecklad sås eller en ananassallad för vara stora middagar, till vilka han inte blev bjuden, då man menade, att han knappast stod tillräckligt högt på skalan för att vi skulle våga presentera honom för främlingar, som första gången kom i vårt hem... Min tant lät honom skjuta fram pianot och vända notbladen de kvällar, då min mormors syster sjöng,

och hade i det hela ett sätt att behandla denna på andra håll så firade herre omedvetet vårdslöst, som när ett barn leker med en konstsak ur en samling, lika oförsiktigt som om det vore en vanlig gottköpsvara...”

Den tjusande och innerliga barndomshistorien efterföljes av en skildring av världslivets Paris, där herr Swann uppträder i sin andra, fullt lika motsvariga miljö. Det är hans person som utgör bandet mellan bokens båda delar — den förra kallad: Combray, densenare: En kärlekshistoria om Swann. Med miljön skiftar, om icke stilen så åtminstone författarens berättarton. Den slöja av något för längesedan förflutet som vilar över första delen, den fälles här, så att händelser, vilka i verkligheten ligga före i tiden, bringas oss närmare, såsom hade de skett i går. Den långsamma takten i första delen avlöses i den andra av ett vida raskare tempo, en rörligare fart över folk och scenerier. Författarens förut drömmande ögon knipas ihop och börja kisa skarpt.

Onekligen föras vi i den del av boken som är förlagd till Paris över många skådebanor, på vilka franska författare redan allt för ofta gjort oss hemmastadda. Men å andra sidan är det mycket möjligt, att en läsare, som funnit de mjuka, känslofulla passagerna i första delen något för smäktande, erfar lättnad vid skärpan och den snitsiga ironien i romanen om Swann.

Han umgås i en liten klick, som skyr all beröring med den förnämliga värld, vilken eljest står honom öppen, ett muntert sällskap, där kärleken och konstnärlig ysterhet håller liv i spelet. Det är lusten till erotiska sysslor som lett honom in på världsmannens väg, där han slösade med anden och brukade sin lärdom i konstnärliga ting för att ge goda råd åt fina damer vid köp av tavlor och möbleringen av deras hem. Men när han en gång smakat hur det kändes att umgås med prinsessor, var han inte den som av snobberi eller undergiven lojhet fann trevnad i de stora salongernas måttliga förströelser eller drägliga ledsamhet. När han inte längre hade något att lära eller erfara hos aristokratiens damer, begagnade han sin ställning bland dem som ett fribrev till en bättre plats på vida lägre plan. Han orkade inte bemöda sig att finna de kvinnor vackra, med vilka det förunnades honom nöta bort sin tid — i stället sökte han komma åt att fördriva tiden med dem han funnit vackra. De drag han sökte hos kvinnorna i verkliga livet gick stick i stäv mot dem som väckte hans beundran hos kvinnobilder av de mästare han satte högst. Själens vemod och djup, ett uttrycksfullt anlete isade hans sinnen, som av sunda köttet och rosiga kinder lätt sattes i brand. Han tillhörde den sortens intelligenta män, som söka en tröst ellerkanske en ursäkt för att de inte gjort nå’n vidare nytta här i världen genom att de intala sig, att denna dådlöshet erbjudit deras intelligens lika värdiga mål som någonsin studiet av vetenskapen eller konsten, och att ”livet” äger tillfällen, väl så intressanta och laddade med spänning som någon roman... Han nalkas den något avnötta ålder, då mannen drömmer mindre om att vinna den kvinnas hjärta han älskar, än han förälskar sig i den vars hjärta han tror sig äga. Redan så många gånger hade han drabbats av kärleken, att hans hjärta icke längre mötte den bävande och viljelöst — tvärtom, när han erfor ett av dess förebud, första tonen i melodien, fortsätter gamla visan av sig själv, på vanda trallen. Det var på denna väg den erfarna damen Odette de Crécy tog honom fången — hon lät honom tro att han för henne var den ende, den rätte, den hon väntat. Och han började längta efter att se vilka former hennes dyrkan kunde ta. Hon tog honom fången, han snärjdes i fantasier om henne, han älskade henne, kort och gott. Men hon älskade — som det händer i romaner — icke honom allena. Historien rullar upp sina scener av lycka och kval — jag går förbi dem, vi ha läst det så ofta — slutet blir att han gifter sig med henne. Låt oss säga: till straff, som en tragisk vedergällning för det missbruk han gjort av sitt kynne och sitt vett.

*

Endast från två håll har jag fått höra uttalanden om denna bok. Det ena härstammar från författaren själv. Det andra kommer från den inom svenska universitetskretsar högt uppbume Lucien Maury, på sin tid fransk lektor i Uppsala, sedermera en av den franska litteraturens ledande kritiker, med den även hos oss välbekanta Revue Politique et Littéraire (Revue Bleue) som sitt organ. I numret av den 27. 12. 13, sid. 821 ff., ägnar Lucien Maury en recension åt Marcel Proust. På sitt vibrerande, suggestiva språk kallar kritikern honom en smidig talang, en insugare och smältare, som framför andra förtjänster har den att låta de rådandeintellektuella banorna i dåtidens Frankrike återspeglas i skönhetens form. Blanka vattnet, som kastar tillbaka ett vidsträckt och skiftande landskap i hela dess storhet, behöver visst icke därför vara mycket djupt — man dyrkar magien i denna släta förrädiska

yta, det skenbara överdåd, som inför våra ögon fördubblar ett skådespel, vars kraft och behag vi redan en gång beundrat. Den espri Marcel Proust besitter tjusar, kan det sägas, genom ett trolleri av liknande art. De känslosätt och tydvanor, de böjelser till estetisk och sedlig förfining, som haft framgång i det forna Frankrike, spegla sig med en viss självbelåtenhet i detta verk, filosofien, ja själva vetenskapen, den experimentella psykologien föres oss inpå livet, manas fram, inte klumpigt och tungt, som i vissa romaner för ett fjärdedels sekel tillbaka, utan i förtunnad form, skickligt folkliggjorda.

På så vis blir det som först slår an vid denna bok författarens ”kultur”, en bländande och ödesdiger kultur, spröd och skiftande — en tjusning, en våda hos all dekadent litteratur, ty i den smälter ut allt vad personlighet heter, och konstens värdighet går under däri och ”försjunker till skenbilders ljugande behag”. Herr Maury vill göra gällande, att Marcel Proust går på en förrädiskt frestande och farofull väg — ifall man förutsätter, att han överhuvud vill nå en skapares ära, inte enbart och enkelt den egoistiska njutning estetiska förströelser ge. Hur kommer hans mogna ålder att bli? — frågar kritikern till slut.

Författaren hotas — det måste man vidgå — av esteticismen, med allt dess vetande om konsten, som övergår vad diktaren känner om livet. Han kan betecknas som estet — åtminstone sådan han ter sig i denna bok, vilken dock, efter vad jag redan erinrat om, måste tas som det brottstycke den är — han är estet på grund av sin förfining, sin äkta eller låtsade oskyldighet, med sina minnen, sin stofilighet ibland, en estet, som samtidigt tjusar och bedrar oss, den utsökte, den skojige esteten i all sin förfärlighet...

Skall han kunna besvärja detta spöke?

För egen del har jag hellre velat låta någon annan säga just det, som gör att min beundran för Marcel Proust inte kan bli högljudd.inte så stark, att den tvingat mig till annat än helt vanliga ord, ty den vilar mer på ett samförstånd, som kanske borde beklagas, än på den vördnad man erfar inför något främmande och stort. Förvisso är mannen — såsom Lucien Maury låtit honom höra — laddad med denna märkliga, kanske nu föråldrade tro på värdet av ”finhet” i stil och iakttagelse, och hans dekadenta inslag kan inte smusslas undan — visst sätter han en ära i att strö in satser och kloka ord i sin text, betraktelser över människor och konst — visst är det en smula otympligt att inom ett band föra hop två ganska olika böcker, som lika gärna kunnat var för sig få gå ut i världen. Men trots allt — jag ville icke ha gått miste om hans bekantskap. Ty hur det än är — detta erkännes också av Lucien Maury — när man väl gjort alla möjliga förbehåll, bl. a. för att icke råka instämma i de blinda körer som velat höja honom till idol, njuter man med betydligt friare samvete det liv och de melodier han har att bjuda. Humorn och de lyriska inslag som sätta smak på hans realism, den skalkaktiga och känslofulla ton, i vilken han talar om de sina och detta ”jag”, som han betonar icke är han själv — hans målning av enformigheten och vardagslivets små händelser, hela denna tingens, varelsernas och själarnas mikrografi, allt detta är av en mustig sannfärdighet. — I de anmärkningar den franske kritikern har att göra mot sin landsmans stundom allt för invecklade och långa meningar har utlänningen blott att instämma.

Själv har Marcel Proust gjort några uttalanden om sin bok och om sin allmänna syn på den diktning han driver, ur vilka några rader här insättas till ytterligare belysning. Angående bristen på handling i ordets vanliga betydelse, tillämpad på romanen, säger författaren: Några unga, som jag för resten är knuten till, förorda korta handlingar med ett fåtal figurer. Sådan är icke min uppfattning av romanen. Hur skall jag kunna förtydliga det? Ni vet att det finnes en plan geometri och en geometri i rymden. Nåväl, för mig är en roman icke enbart vad man kunde kalla plan psykologi, utan psykologi i tidens form. Denna tidens osynliga substans har jag sökt isolera, men härtill behövdes att intrycken fingo fortvara. Jag hoppasockså att när min bok, den stora boken, ligger färdig, det skall visa sig att mycket av vad som omtalas i första delen står förtydligat i de senare. Liksom en stad, för en som sitter på tåget och slingrar sig fram över fälten, visar sig än här, än där, komma de olika bildintryck en och samma person gjort på en annan liksom om han varit olika successiva personer — att framkalla intrycket av att tid förgått. Vissa personer komma längre fram att uppträda helt annorlunda än de äro i föreliggande band, olika mot vad man väntat sig, liksom det för övrigt ofta händer i livet. Det är icke blott samma personer som komma att uppenbara sig på nytt under verkets lopp i olika lägen — såsom i vissa serier hos Balzac — utan inom

samma person komma vi att återfinna många djupa, nästan omedvetna intryck. Från denna synpunkt kan min bok betraktas som ett försök till en rad romaner om det omedvetna — jag skulle icke tveka att säga ”Bergsonska romaner”, ifall jag så menade, ty i varje tidsskede händer det att litteraturen försöker haka sig fast vid den regerande filosofien. Men det vore kanske inte alldeles riktigt, eftersom mitt verk behärskas av åtskillnaden mellan det ofrivilliga och det frivilliga minnet, en åtskillnad som icke blott icke förfinnes i tänkesättet Bergson, utan rent av står i motsägelse till detta.

Jag tror för min del, att det knappast går för konstnären att finna urämne till sitt verk på annat håll än bland de ofrivilliga minnena. Först och främst beror detta på att de äro ofrivilliga, att de danas av sig själva. Vidare bringa de tingen inför vårt medvetande, liksom siktade och fördelade, det som minnes är skilt från det glömda. Och slutligen, när de låta oss smaka samma intryck under helt andra omständigheter, befria de det från all tillfällighet och ge oss dess otimliga väsen, detta som är det verkliga innehållet i skön stil, denna allmänna och nödvändiga sanning, som endast stilens skönhet mäktar omsätta.

Då jag tillåter mig orda så här om min egen bok — fortsätter Marcel Proust — beror det på, att den icke i någon mån är ett alster av resonemang, att dess minsta smådelar ha kommit mig till del genom känsliga förnimmelser, att jag från början varseblivitden ur djupet av mig själv, utan att rätt förstå den. Jag har haft mycken möda att omsätta dessa förnimmelser i något begripligt, då de stå lika främmande för intelligensens sfär som... vad skall jag säga?... ett musikaliskt motiv. Ni får inte tro, att det här rör sig om idel subtiliteter, jag försäkrar, jag talar om rama verkligheten.

Stilen är ingalunda en utpyntning, som visst folk tror, den är inte ens en fråga om teknik, den är — liksom färgen hos målarna — en egenskap hos synen, uppenbarelsen av den säregna värld envar av oss ser, och som de andra icke se. Den glädje en konstnär bereder oss består just i att han inviger oss i en annan värld.